इलेक्ट्रॉनिकी एवं सूचना प्रौद्योगिकी मंत्रालय
MINISTRY OF ELECTRONICS AND INFORMATION TECHNOLOGY
सत्यमेव जयते

certin
Enhancing Cyber Security in India

ISEA Information Security Education & Awareness

Digital India
Power To Empower

साइबर स्वच्छता केन्द्र
CYBER SWACHHTA KENDRA
Botnet Cleaning and Malware Analysis Centre

AI जागृताय मार्गदर्शक

सायबर नितळसाणाची संस्कृताय तयार करप

#सायबर नितळसाणआमची संस्कृताय



राष्ट्रीय सायबर सुरक्षा जागृताय म्हयनो (ऑक्टोबर २०२६)

प्रकाशक

भारतीय संगणक आपत्कालीन प्रतिसाद पंगड

आमकां फालो करात :

@IndianCERT

@cert_india

आशय कोश्टक

प्रस्तावना 3

AI-वर्धित फिशिंग & सोशल इंजिनियरिंग 4

आवाज आनी व्हिडियो डीपफेक्स (विशिंग) 5

AI-आदारीत मालवेयर & स्वयंचलीत हल्ले 6

बनावट वेबसायटी आनी वळख चोरी 7

तांबड्या ध्वजांची तपासणी वळेरी 8

ऑनलायन सुरक्षीतताय 9

साधनाची सुरक्षीतताय 10

AI जबाबदारपणान वापरात 11

विस्वासपात्र ऍप्लिकेशनां निवडात 12

सायबर सुरक्षा घडणुको CERT-In कडेन कळोवचे 13

प्रस्तावना

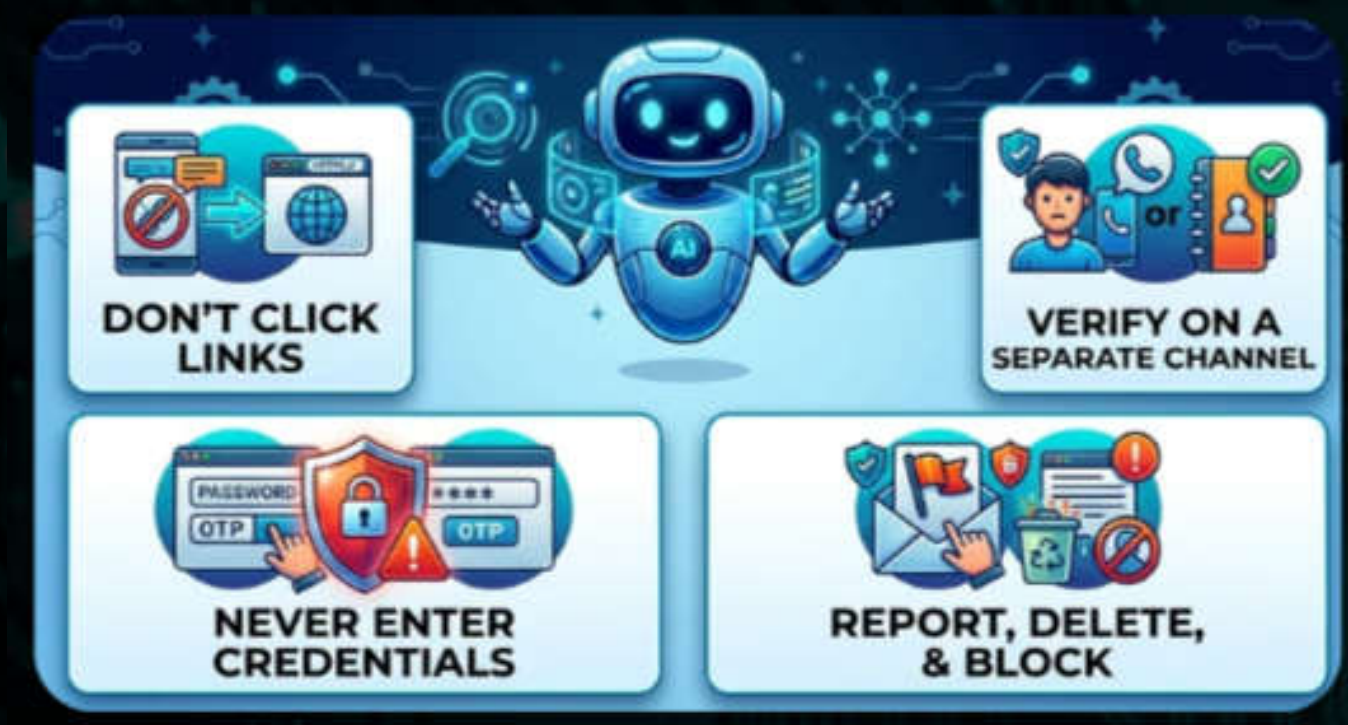
कृत्रिम बुध्दी (AI) आमी जगपाचे पद्दतींत, काम करपाचे पद्दतींत आनी संवाद सादपाचे पद्दतींत बदल घडोवन हाडटा. तो नवनिर्माण सक्षम करता, उत्पादकता सुदारता आनी वेगवेगळ्या क्षेत्रांतल्या गुंतागुंतीच्या समस्या सोडोवपाक मदत करता. पूण ह्याच तंत्रगिन्यानाचो गैरवापर धमकावपी वावुरपीय चड प्रगत आनी खात्री करपा सारके सायबर धोके तयार करपाक लागल्यात.

AI डिजिटल धोक्यांक वळखुपाक चड कठीण करता कारण आतां हल्लेखोरांनी अत्यंत वास्तववादी ईमेल, संदेश, ऑडियो, व्हिडियो, आनी वेबसायटी तयार करूंक शकतात. पारंपारीक शिटकावणी चिन्नां, जशीं वायट व्याकरण, असामान्य स्वरूपण वा स्पश्ट चुको, आतां विस्वासांत घेवपासारके निर्देशक नासूं येतात. सत्यापन आनी जबाबदार डिजिटल पद्दती पयलीं परस चड म्हत्वाची जाल्या.

आमी दर दिसा वापरतात तीं AI साधनां आनी स्मार्ट डिव्हायस काळजीपूर्वक वापरूंक ना जाल्यार नवे गुप्तताय आनी सुरक्षा धोके वळख करून दिवंक शकतात. अविश्वसनीय AI ऍप्लिकेशनां कडेन वैयक्तीक वा गुप्त म्हायती वांटप, गरजे भायर परवानगी दिवप, वा सत्यापन करिनासतना AI तयार केल्ली म्हायतीचेर आदारून रावप व्यक्ती आनी संघटणांक सुरक्षा धोक्यांक तोंड दिवंक शकता.

"AI सायबर जागृताय" ह्या विशयाचेर भारतीय संगणक आपत्कालीन प्रतिसाद पंगडान (सीईआरटी-इन) ही पुस्तिका फकत सायबर सुरक्षा वेवसायिकां खातीर न्हय तर दिसपट्ट्या नागरिकां खातीर, कर्मचाऱ्यां खातीर आनी डिजिटल वापरप्यां खातीर तयार केल्या. AI डिजिटल धोक्याच्या परिदृश्यांत कसो बदल करता तें स्पश्ट करता आनी वैयक्तीक म्हायती, साधनां आनी ऑनलायन वळख राखपा खातीर दरेकल्यान पाळूंक शकतात अशीं सादीं, वेव्हारीक पावलां पुरवण करता.

कृत्रिम बुद्धीन वाढयलें फिशिंग आनी सामाजिक इंजिनियरिंग



कशें काम करता ?

धमकावपी कलाकार आतां खरे आनी चुकी मुक्त दिसपी ईमेल आनी मजकूर धाडटात. संदेश वैयक्तीक अशें दिसपा खातीर ते तुमचे विशीं तपशील वापरतात, जशे की तुमची नोकरी, तुमी वापरतात ती सेवा वा हालींच्या कार्यावळी. हे संदेश बरे तरेन बरयल्ले आशिल्ल्यान ते पळोवप खूब कठीण जावं येता.

वळख कशी करची ?

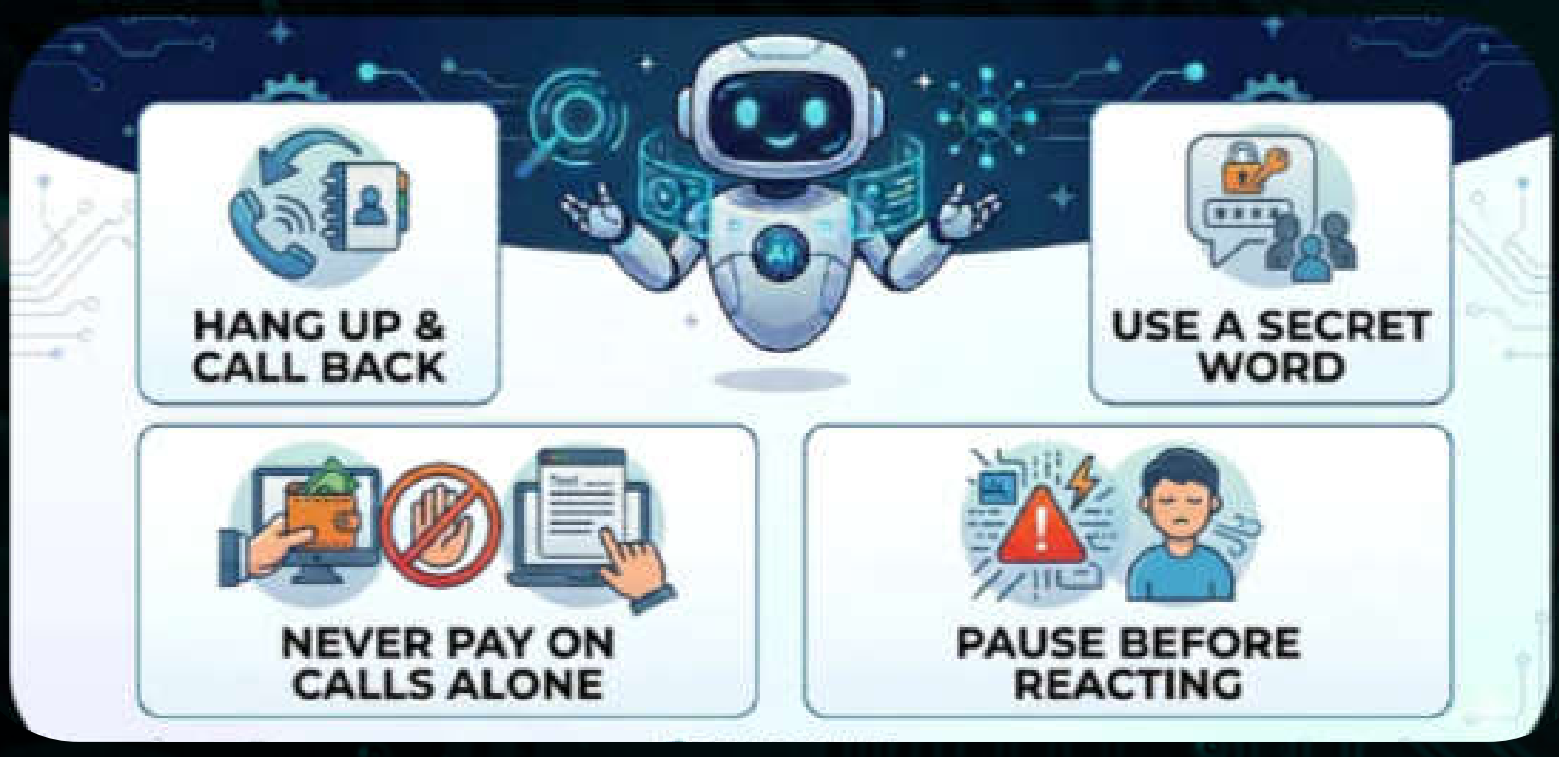
- संदेश तुमकां अत्यंत विशिश्ट अशें दिसता पूण अनपेक्षीतपणान पावता.
- तातूंत तात्काळ वा धमकावपी स्वर वापरतात आनी बेगोबेग कारवाय करपाची मागणी करतात.
- तो तुमकां दुवो क्लिक करपाक, खातें तपासपाक, पासवर्ड रीसेट करपाक वा फारीक करपाक सांगता.
- धाडप्याचो पत्तो जवळजवळ बरो दिसता, पूण पुरायपणान न्हय.

सुरक्षीत कशें रावप ?

- मागणी नाशिल्ल्या संदेशांतल्या दुव्यांचेर क्लिक करूंक नाकात. ताचे बदला थेट अधिकृत संकेतथळार वा अॅपाचेर वचात.
- वेगळ्या, विस्वासांत घेवपा सारके संपर्क चॅनल वरवीं विनंती तपासात, जशे की अधिकृत फोन क्रमांक वा ऍप्लिकेशन.
- संदेश दुव्या वरवीं पाविल्ल्या पानाचेर केन्नाच प्रमाणपत्रां वा OTP दाखोवचे न्हय.
- दुबावीत संदेश अहवाल दिवचो आनी काडून उडोवचो, मागीर धाडप्याक आडावचो.

आमकां फालो करात : @IndianCERT @cert_india

आवाज आनी व्हिडीओ खोटाळे [विषिंग]



कशें काम करता ?

धमकावपी अभिनेते आवाज क्लोन करूंक शकतात वा खऱ्या दिसपी आनी आवाजाचे बनावट व्हिडियो तयार करूंक शकतात. संवेदनशील म्हायती वांटपाक, पयशे धाडपाक वा बेगीन वागपाक तुमचेर दबाव हाडपाक ते कुटुंब, सहकारी वा अधिकारी म्हणून आपूण दाखोवंक शकतात.

वळख कशी करची ?

- असामान्य तात्काळपण, घबरप वा गुप्ततायेची विनंती, जशें कोणाक सांगूंक नाका.
- मात्सो बंद टोन, पेसिंग, पार्श्वभूंय आवाज वा ऑडियो दर्जो.
- सामान्य सत्यापन वा मान्यताय प्रक्रिया बायपास करपाची विनंती.
- गिफ्ट कार्ड, क्रिप्टोकरंसी, वा तार हस्तांतरण वरवीं फारीकणीची विनंती.

सुरक्षीत कशें रावप ?

- फोन काडचो आनी त्या मनशाक तांचो वळखीचो, जतनाय केल्लो क्रमांक वापरून परतून फोन करचो.
- आणीबाणीच्या वेळार वळख तपासपाक कुटुंब वा कामाच्या सुवातेर सुरक्षीत शब्द थारावचो.
- फकत कॉल वा व्हिडियोचेर आदारीत फारीकणी केन्नाच अधिकृत करूंक नाकात. वेगळ्या चॅनलांतल्यान बरयिल्ल्यान पुष्टी करात.
- प्रतिक्रिया करचे पयलीं थांबचें. धमकावपी कलाकार तुमचो निर्णय मेघरूप करपा खातीर भंयाचेर आदारून आसतात.

आमकां फालो करात : @IndianCERT @cert_india

कृत्रिम बुद्धीन सहाय्य केल्या दुष्ट सॉफ्टवेअर आनी स्वयंचालित हल्ले



कशें काम करता ?

धोको अभिनेते दुर्भावनायुक्त कोड तयार करपाक वा लिपोवंक, जायत्या साइटांचेर चोरून काडिल्ल्या पासवर्डांची चांचणी करपाक आनी अद्ययावत करपाची गरज आशिल्लीं प्रणालीं वळखुपाक AI साधनां वापरतात. हाका लागून हल्ले बेगीन आनी व्यापक जातात.

वळख कशी करची ?

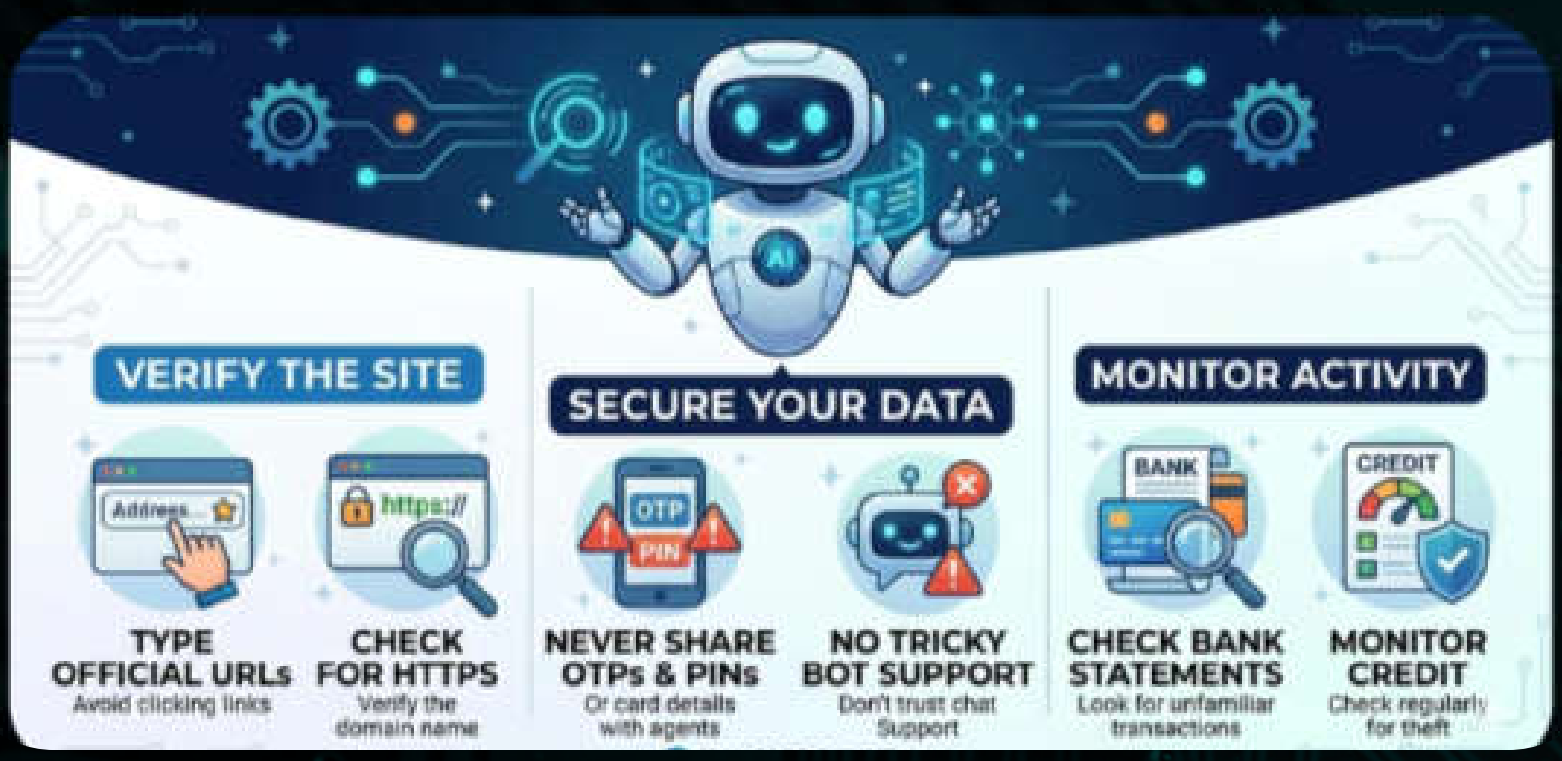
- अनपेक्षीत लॉगीन सावधानताय, पासवर्ड रीसेट ईमेल, वा तुमी विनंती करूंक नाशिल्ले MFA प्रॉम्प्ट
- तुमच्या खात्याच्या कार्यावळींत वळेरी केल्लीं अपरिचित साधनां वा सत्रां
- अँटीव्हायरस शिटकावणी, पॉप-अप, वा डिव्हायसाची कार्यक्षमताय असामान्य रितीन मंद
- तुमकां वळखनाशिल्लीं फायली, मांडावळी वा ब्राउझर विस्तार

सुरक्षीत कशें रावप ?

- दरेक खात्या खातीर एक खाशेलो, घटमूट पासवर्ड वापरात.
- सगळ्या म्हत्वाच्या खात्याचेर मल्टी फॅक्टर प्रमाणीकरण (MFA) सक्षम करात.
- अँटीव्हायरस सॉफ्टवॅर, प्रणाली, आनी ऍप्लिकेशनां अद्ययावत दवरात.
- अनपेक्षीत लॉगीन वा एमएफए अलर्टांचेर रोखडेंच कृती करात.

आमकां फालो करात : @IndianCERT @cert_india

खोटें वेबसाइट्स आनी ओळख चोरी



कशें काम करता ?

धमकी अभिनेते तुमचीं लॉगीन प्रमाणपत्रां, ओटीपी वा फारीकणी तपशील चोरपा खातीर खरे दिसपी वेबसायटी आनी चॅटबॉट तयार करूंक शकतात. तशेंच खोटी वळख तयार करपा खातीर बनावट फोटो वा दस्तावेज वापरूं येतात.

वळख कशी करची ?

- मात्शे बदलिल्ले वेबसायटीचे URL, जशे की अतिरिक्त अक्षरां, हायफन वा वेगळो डोमेन शेवट.
- ओटीपी, पिन, वा पुराय कार्ड क्रमांक मागपी चॅटबॉट वा एजंट.
- वळखीच्या साइटचेर HTTPS वा असामान्य डिझायन विसंगती गळून पडप.

सुरक्षीत कशें रावप ?

- दुवे क्लिक करचे परस, सदांच अधिकृत URL थेट टाइप करात वा सत्यापीत बुकमार्क वापरात
- खंयच्याय चॅटबॉट वा "आदार एजंट" कडेन केन्नाच ओटीपी, पिन, वा पुराय कार्डाचो तपशील वांटून घेवचो न्हय.
- HTTPS तपासात आनी खंयच्याय सुवातेर लॉग इन करचे पयलीं डोमेन नांव बारीकसाणेन पळयात
- अपरिचित कार्यावळी खातीर तुमच्या बँक स्टेटमेंट आनी क्रेडीट अहवालाचेर नेमान नियंत्रण दवरचें.

आमकां फालो करात : @IndianCERT @cert_india

इलेक्ट्रॉनिकी एवं सूचना प्रौद्योगिकी मंत्रालय
MINISTRY OF ELECTRONICS AND INFORMATION TECHNOLOGY
सत्यमेव जयते

certin Enhancing Cyber Security in India

ISEA Information Security Education & Awareness

Digital India Power To Empower

साइबर स्वच्छता केन्द्र
CYBER SWACHHTA KENDRA
Botnet Cleaning and Malware Analysis Centre

तांबड्या ध्वजांची तपासणी वळेरी

AI सक्षम केल्ल्या हल्ल्याचीं ह्यो लक्षणां पळयात:

- पयशे, प्रमाणपत्रां वा मान्यताये खातीर तातडीची, दबावाची विनंती
- "ज्ञात" मनशाच्या कॉल वा व्हिडियोंत मात्शी ऑडियो/व्हिडियो विसंगती
- सामान्य सत्यापन/ मान्यताय प्रक्रिया बायपास करपाची विनंती
- अपरिचित धाडपी डोमेन वा मात्सो बदलिल्लो URL
- तुमी विनंती करूंक नाशिल्ले अनपेक्षीत MFA प्रॉम्प्ट वा OTP
- सुरक्षा सॉफ्टवॅर अक्षम करपाची वा अनधिकृत दुव्यां वरवीं "सत्यापित" करपाची विनंती
- नोकरी/गुंतवणूक ऑफर जातूंत अपफ्रंट फारीकणी वा वैयक्तीक अर्थीक तपशीलांची गरज आसता

दुबाव येता तेन्ना — थांबयात, स्वतंत्रपणान सत्यापीत करात, आनी दबावा खाला वागूं नाकात.

आमकां फालो करात :
@IndianCERT
@cert_india

ऑनलायन सुरक्षीतताय



तुमच्या खात्याची राखण करात

- दरेक खात्या खातीर घटमूट आनी खाशेले पासवर्ड वापरात; त्यो सुरक्षीतपणान सांठोवपाक पासवर्ड वेवस्थापक वापरात.
- जंय उपलब्ध आसा थंय मल्टी-फॅक्टर प्रमाणीकरण (MFA) सक्षम करचें.
- ओटीपी, पिन, पासवर्ड, वा सुरक्षा कोड कोणा कडेन केन्नाच वांटून घेवचे न्हय.
- बायोमेट्रीक प्रमाणीकरण (बोटांचे छाप/चेहऱ्याची वळख) अतिरिक्त सुरक्षा थर म्हणून वापरात.

ईमेल & इंटरनॅट वापरतना सुरक्षीत रावचें

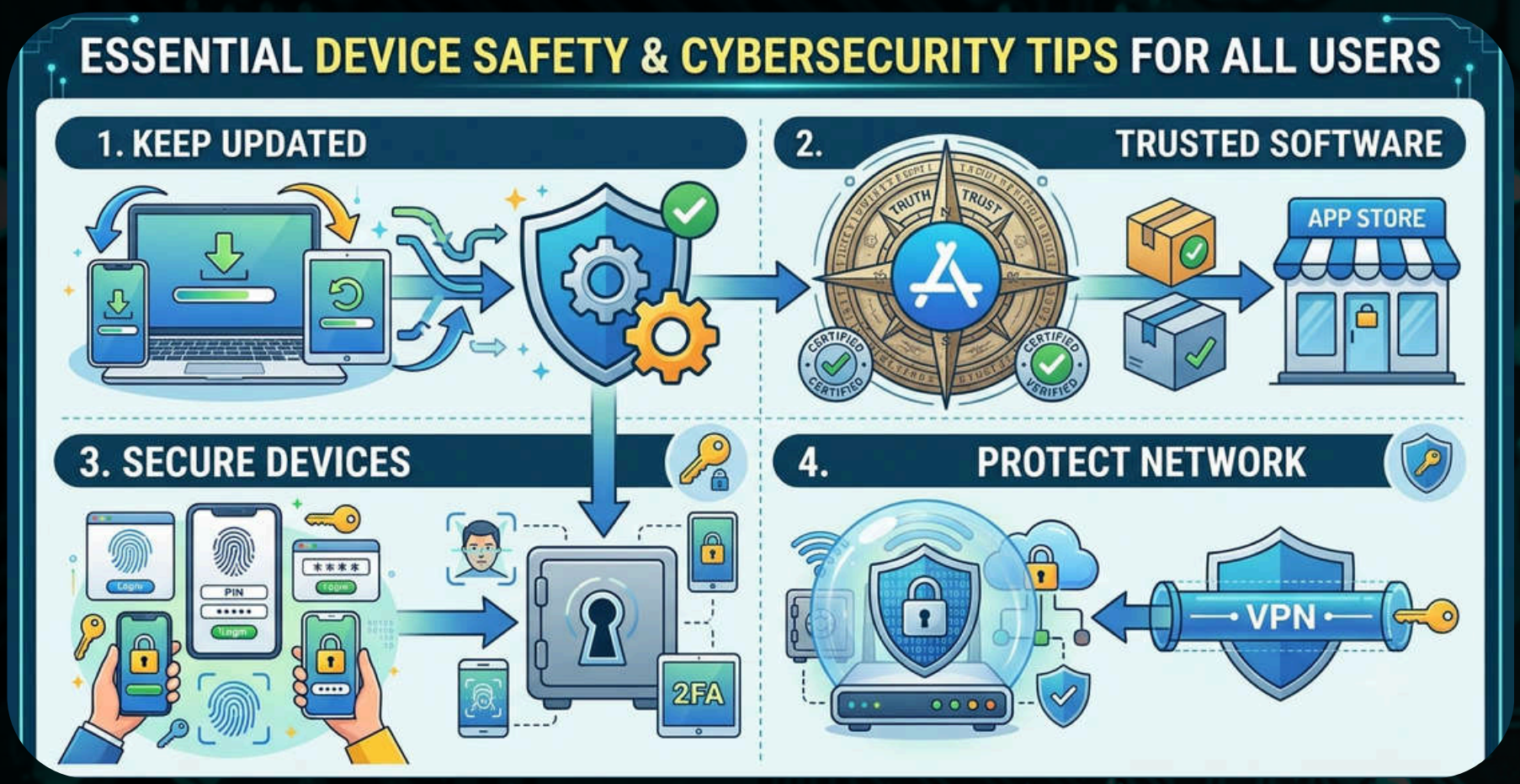
- दुबावीत वा दिसपी ईमेल पत्ते खातीर धाडप्याचो तपशील काळजीपूर्वक तपासात.
- क्लिक करचे पयलीं दुवे तपासात आनी अनपेक्षीत संलग्नक उगडप टाळचें.
- लॉगीन वा अर्थीक तपशील दाखोवचे पयलीं वेबसायटीची प्रामाणीकता पुष्टी करात.
- दुबाव येता तेन्ना थांबून कृती करचे पयलीं तपासात.

कितेंय चुकीचें जावचे पयलीं तयारी करची

- ऑफलायन वा सुरक्षीत मेघ सेवेंत सांठयल्ल्या म्हत्वाच्या फायलींचो नेमान बॅकअप सांबाळचो
- खातें वसुलीची म्हायती (ईमेल/फोन) अद्ययावत आनी सुरक्षीत दवरात

आमकां फालो करात :
@IndianCERT
@cert_india

डिव्हायस सुरक्षीतताय



साधनां अद्ययावत दवरात

- ज्ञात असुरक्षीतताय सुदारपा खातीर कार्यप्रणाली, ऍप्लिकेशनां, ब्राउझर आनी सुरक्षा सॉफ्टवॅर नेमान अद्ययावत करात.
- शक्य आसल्यार स्वयंचलित अद्ययावत सक्षम करात.

फकत विस्वासांत घेवपासारकें सॉफ्टवॅर स्थापीत करचें

- खरे सॉफ्टवॅर वापरात आनी फकत अधिकृत ऍप्लिकेशन स्टोरांतल्यान वा विस्वासांत घेवपा सारके स्त्रोतां कडल्यान ऍप्लिकेशनां स्थापीत करात.
- विस्वासांत घेवपासारके अँटीव्हायरस वा सुरक्षा उपाय वापरात आनी तांकां अद्ययावत दवरात.

तुमचीं डिव्हायसां आनी खातीं सुरक्षीत करात

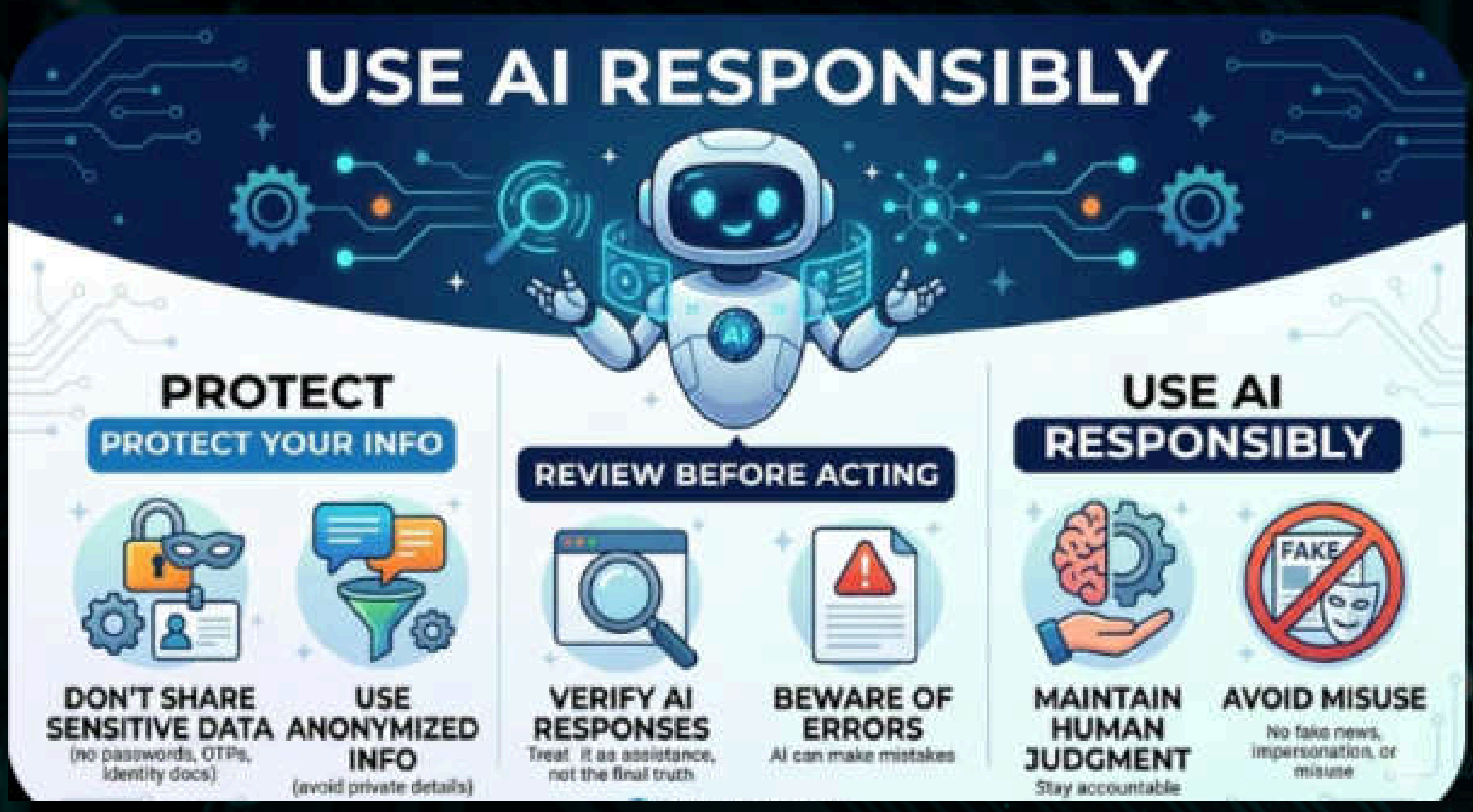
- सगळ्या डिव्हायसांचेर घटमूट पासवर्ड वा स्क्रीन लॉक वापरात.
- उपलब्ध आसल्यार डिव्हायस एनक्रिप्शन आनी सुरक्षा वैशिश्ट्यां सक्षम करात.
- गरजे भायर ऍप्लिकेशनां आनी परवानगी पुनरावलोकन करचें आनी काडून उडोवचें.

तुमच्या नेटवर्क जोडणीची राखण करात

- तुमचो Wi-Fi घटमूट पासवर्डान सुरक्षीत करात आनी मुलभूत राऊटर प्रमाणपत्रां बदलात.
- अद्ययावत राऊटर फर्मवेअर आनी सुरक्षीत नेटवर्क मांडावळी वापरात.
- संवेदनशील खात्यांत प्रवेश करप वा असुरक्षित नेटवर्कांचेर गुप्त म्हायती वांटप टाळचें.

आमकां फालो करात :
@IndianCERT
@cert_india

कृत्रिम बुद्धीन जबाबदारीन वापरात



तुमची वैयक्तीक म्हायती राखात

- भौशीक AI साधनांनी वा अज्ञात ऑनलायन सेवांनी वैयक्तीक, अर्थीक, भलायकी, अधिकृत, वा गुप्त म्हायती घालूंक नाकात.
- पासवर्ड, ओटीपी, खातें क्रमांक, वळख दस्तावेज, गिरायक डेटा, वा खाजगी संवाद अशे संवेदनशील तपशील वांटप टाळचें.
- AI साधनां कडल्यान मदत मागतना अनामिक वा सामान्य म्हायती वापरात.

तुमी वांटून घेवचे पयलीं वा कृती करचे पयलीं पुनरावलोकन करचें

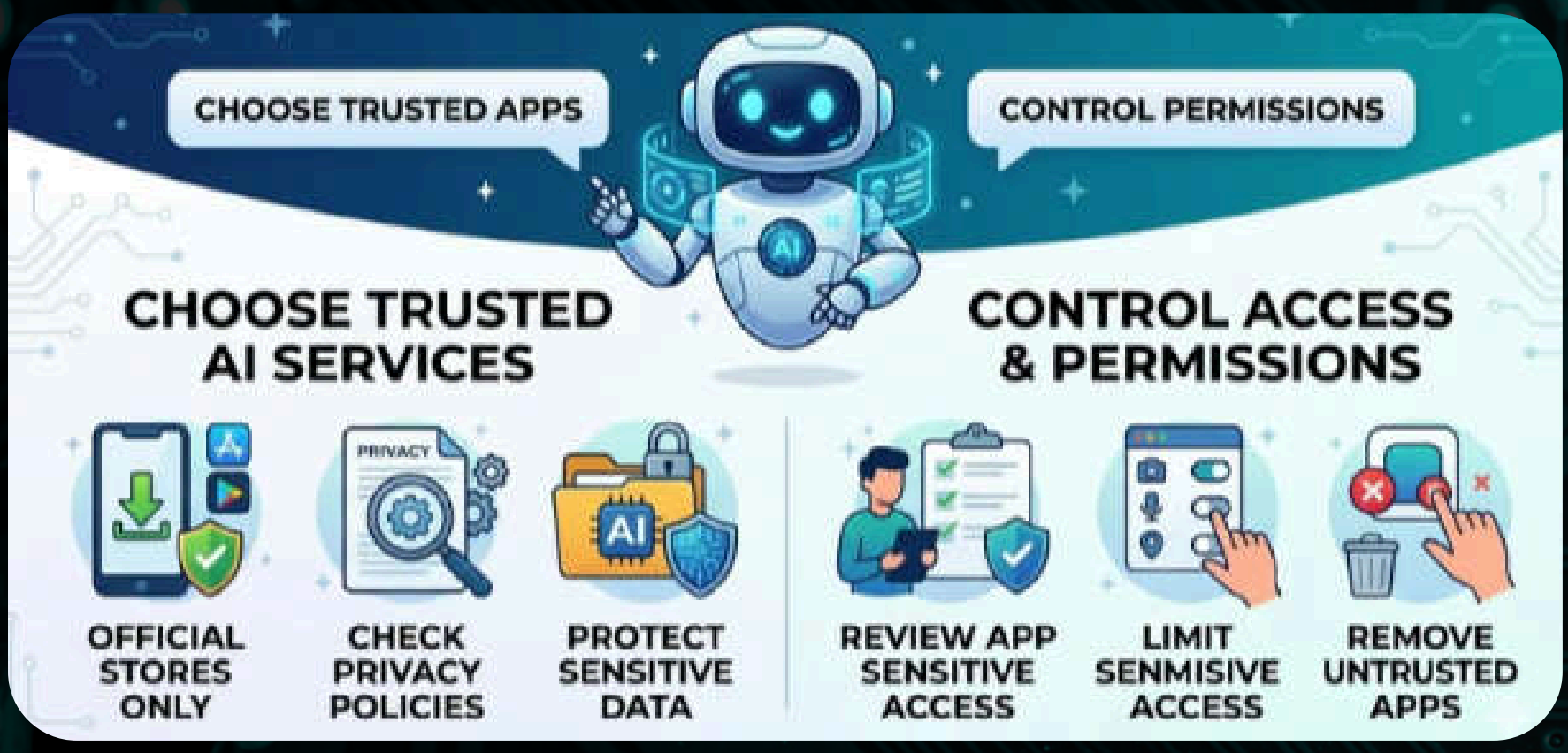
- AI-निर्मित प्रतिसादांक सत्याचो निमाणो स्रोत म्हणून न्हय तर मदत म्हणून वागचें.
- अर्थीक, कायदेशीर, वेवसायीक वा वैयक्तीक निर्णया खातीर वापरचे पयलीं म्हत्वाची म्हायती तपासात.
- AI साधनां चुकीची, अपूर्ण वा चुकीची म्हायती तयार करूंक शकतात हाची जतनाय घेयात.

AI साधनां जबाबदारपणान वापरात

- तुमच्या कामाक आनी शिकपाक आदार दिवपाक AI वापरात, पूण मनशाचो निर्णय आनी जापसालदारकी सांबाळात.
- खोटी म्हायती तयार करपाक वा पातळावपाक, हेरांची तोखणाय करपाक वा कोणाचोय वैयक्तीक डेटा गैरवापर करपाक AI वापरूं नाकात.

आमकां फालो करात : @IndianCERT @cert_india

विस्वासपात्र ऍप्लिकेशनां निवडात



ऍप्लिकेशन प्रवेश आनी परवानगी नियंत्रीत करप

- AI ऍप्लिकेशनां आनी डिजिटल सहाय्यकांक दिल्ल्या परवानग्यांचो पुनरावलोकन करचो.
- कॅमेरो, मायक्रोफोन, संपर्क वा थळ सारकिल्या वैशिश्ट्यांक गरज पडटा तेन्नाच प्रवेश परवानगी दिवची.
- गरजे भायर परवानगी काडून उडोवची आनी अविश्वसनीय स्त्रोतां कडल्यान ऍप्लिकेशनां अनइन्स्टॉल करात.

विस्वासांत घेवपासारकीं AI सेवा निवडात

- नामनेच्या पुरवणदारांकडल्यान *AI* ऍप्लिकेशनां वापरात आनी फकत अधिकृत ऍप्लिकेशन स्टोरांतल्यान डाउनलोड करात.
- *AI* सेवा वापरचे पयलीं गुप्तताय मांडावळी, वापराच्यो अटी, आनी डेटा हाताळणी पद्दतींचो पुनरावलोकन करचो.
- सुरक्षा नियंत्रण सत्यापीत जाले बगर *AI* साधनां संवेदनशील खात्यां वा फायलीं कडेन जोडप टाळचें.

आमकां फालो करात : @IndianCERT @cert_india

इलेक्ट्रॉनिकी एवं सूचना प्रौद्योगिकी मंत्रालय
MINISTRY OF ELECTRONICS AND INFORMATION TECHNOLOGY
सत्यमेव जयते

certin Enhancing Cyber Security in India

ISEA Information Security Education & Awareness

STAY SAFE ONLINE
ऑनलाइन सुरक्षा कवच

Digital India Power To Empower

साइबर स्वच्छता केन्द्र
CYBER SWACHHTA KENDRA
Botnet Cleaning and Malware Analysis Centre

Report Cyber Security Incidents to CERT-In

For reporting Cyber Security Incidents to CERT-In:

Visit website: ***https://www.cert-in.org.in***

Email: ***incident@cert-in.org.in***

Toll Free Phone: ***+91-1800-11-4949***

Toll Free Fax: ***+91-1800-11-6969***

Information Desk

Phone: ***+91-11-22902657***

Follow us :

@IndianCERT

@cert_india

WEBSITE
https://www.cert-in.org.in/

साइबर स्वच्छता केन्द्र
CYBER SWACHHTA KENDRA
Botnet Cleaning and Malware Analysis Centre

Awareness Booklet
https://cert-in.org.in/AwarenessBooklets.jsp

Security Tools
https://www.csk.gov.in/security-tools.html